

ARAP DİLİNİN YAPISINDAN KAYNAKLANAN ÇEVİRİ ZORLUKLARI

TRANSLATION DIFFICULTIES ARISING FROM THE STRUCTURE OF THE ARABIC LANGUAGE

ABDULLAH HACİBEKİROĞLU

Dr. Öğr. Üyesi, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İslami İlimler Fakültesi, Temel İslam Bilimleri,
Arap Dili ve Belagati Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye
Asst. Prof., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Islamic Sciences, Basic Islamic Sciences,
Department of Arabic Language and Rhetoric, Ankara, Turkey

ahacibekiroglu@ybu.edu.tr
Orcid: 0000-0002-1495-9728

MAKALE BİLGİSİ	ARTICLE INFORMATION
Makale Türü	Article Type
Araştırma Makalesi	Research Article
Geliş Tarihi	Date Received
23 Ekim 2019	23 October 2019
Kabul Tarihi	Date Accepted
18 Nisan 2020	28 April 2020
Yayın Tarihi	Published
30 Haziran 2020	30 June 2020
Yayın Sezonu	Pub Date Season
Haziran	June
Doi	
https://doi.org/10.14395/hititilahiyat.637402	

ATIF/CITE AS:

Abdullah Hacibekiroğlu, "Arap Dilinin Yapısından Kaynaklanan Çeviri Zorlukları", [Translation Difficulties Arising from the Structure of the Arabic Language], *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi- Journal of Divinity Faculty of Hitit University*, 19/1 (June 2020): 63-84.

İNTİHAL/PLAGIARISM:

Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software. No plagiarism detected.
Copyright © Published by Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi – Divinity Faculty of Hitit University, Çorum, Turkey.
All rights reserved.

Makale dosyası

Makale ses dosyası

Translation Difficulties Arising from the Structure of the Arabic Language

Abstract

Translation is a way in which societies throughout human history have resorted for scientific, cultural, literary and diplomatic reasons. The interaction between societies and languages is effectively achieved through the transfer of wealth belonging to one society or language to another. Translation action has its own rules and methods, but also has some difficulties. In this study, the difficulties encountered within the framework of more translation experience were addressed.

One of the structural challenges we address in the study is the difficulty of reading. As is known, the use of *harekes* in the Arabic language is almost nonexistent except for some texts. This makes it difficult to read consonants and creates a barrier to correct meaning and correct translation. Grammatical difficulties also lead to translation difficulties. Even those with a good level of grammatical knowledge may face grammatical difficulties. The transfer of Arabic *Irab* rules from the theoretical to the practical level and the abundant textual experience will help overcome the difficulties. These difficulties were explained with sample sentences and texts and suggestions were presented for the translation of these sentences. Equivalent statements have been attempted to be found. Differences between the source language and the target language, such as language structure, culture and style, restrict equivalent translation possibilities. Despite all these differences between languages and cultures, equivalent translation possibilities have been tried to be shown. Because of the unique structure of the languages, the translator himself or the cultural differences between the two languages, there may be some difficulties in the translation process. The translator must be extremely familiar with the characteristics of both languages. In this way, he will overcome these problems that arise during translation.

Keywords: Arabic Language, Turkish, Translation, Equivalence, Collocation.

Summary

Today, translation activity should be considered as a social, cultural, economic and historical reality. In the historical process, translation activity has always existed depending on many factors. The translation method used over time has changed according to the characteristics of the period. Societies'

life styles and life perceptions are different from each other, and culture differs from one society to another. Intercultural communication is provided through translation. Translation is an indispensable bridge between societies, cultures and languages. Each culture must be fed from different sources and communicate with different cultures to enrich its language, thought and art.

Literary texts are important elements that establish links between different cultures and societies. There are literary works that reflect the characteristics of every society in many ways, including cultural, scientific, moral and social. Societies promote these entities through translation. It is also able to recognize the cultures of other societies in this way. This is how communication and connection between cultures and societies are provided.

Translation is one of the important methods used in language teaching. One of the main aims of foreign language teaching is to enable students to have the ability to transfer the expression patterns in their mother tongue and target language from one language to another. Various texts are used in the translation activities and foreign language teaching process for students to acquire this ability. In the translation of these texts, grammatical, semantic, cultural etc. a number of differences and challenges may be faced. In our research, we classified these difficulties under various headings and presented some suggestions.

One of the structural difficulties in the Arabic language that we discussed in the study is the difficulty of reading. The simplest and quickest way to overcome this is to use symbols called *harekes*. But the use of harekes in the Arabic line is almost nonexistent except for some texts. Even those who know the language at intermediate or advanced levels face the challenge of reading. The way to avoid this situation is to put harekes on letters that are worried about being misread. It will also play a key role for proper reading and comprehension of the dominance of the patterns of nouns and verbs and the rules of Arabic I'rab.

Because languages have cultural elements within them, there are cultural differences between languages. For example, when translating metaphors, idioms and proverbs, there should be an equivalent in the target language, taking into consideration the meaning rather than literal.

Grammatical difficulties also lead to translation difficulties. Even those with a good level of grammatical knowledge may face grammatical difficulties. The transfer of the Arabic I'rab rules from the theoretical to the

practical level and the abundant textual experience will help overcome these challenges.

Translation first of all requires expertise in the field of translation. In addition to field expertise, a good knowledge of the source language's expression styles and culture provides a clear and understandable translation. Instability may occur during the translation process. Appropriate strategies must be determined to minimize translation losses and to make accurate decisions.

In this study, rather than issues such as translation theories and the detailed history of translation, the difficulties encountered in personal translation experience are demonstrated through sample sentences and texts. When necessary, suggestions and proposals were presented and the place where each challenge in terms of translation science was stated. In addition, although there are differences between languages and cultures, the possibility of translation has been pointed out, and it has been stated that appropriate equivalence can also be found in many cases.

The translation difficulties mentioned in the research often arise from differences between the source language and the target language. Each language has its own unique structure. Cultural differences between languages are also a case to be considered in translation. Texts containing cultural elements need to be conveyed comprehensively in the target language with appropriate equivalence. The existence of a very meaningful and affluent vocabulary of the Arabic language requires consideration of both the phenomenon of polysemy and the use of classical and modern dictionaries. This attention will ensure a clear, lean and fluid translation of statements. During the translation process, it is possible to always face translation difficulties caused by many different reasons. In order to minimize the losses and difficulties that can be experienced in translation, attention should be paid to the specific structures and cultural elements of the languages.

Arap Dilinin Yapısından Kaynaklanan Çeviri Zorlukları

Öz

Çeviri, insanlık tarihi boyunca toplumların bilimsel, kültürel, edebî, diplomatik vs. nedenlerle başvurduğu bir yoldur. Toplumlar ve diller arasındaki etkileşim, bir topluma veya dile ait zenginliğin diğerine aktarılması kanalıyla etkin bir şekilde sağlanmıştır. Çeviri eyleminin kendine has kural ve

yöntemleri olmakla beraber birtakım zorlukları da vardır. Bu çalışmada daha çok çeviri deneyimi çerçevesinde karşılaşılan zorluklar ele alınmıştır.

Çalışmada ele alınan yapısal zorlukların başında okuma zorluğu gelmektedir. Bilindiği gibi Arap Dilinde hareke kullanımı bazı metinler dışında hemen hemen yok gibidir. Bu durum sessiz harflerin okunmasını zorlaştırmakta, doğru anlam ve doğru çevirinin önünde bir engel oluşturmaktadır. Dilbilgisi kaynaklı zorluklar da çeviri zorluklarına sebebiyet vermektedir. İyi düzeyde gramer bilgisine sahip olanlar bile dilbilgisi kaynaklı zorluklarla karşılaşabilmektedir. Arapça i'râb kurallarının teorik düzeyden pratik düzeye aktarılması ve bol metin deneyimi zorlukların aşılmasına yardımcı olacaktır. Bu zorluklar örnek cümle ve metinlerle izah edilmiş, söz konusu cümlelerin tercümeleriyle ilgili öneriler sunulmuştur. Eşdeğer ifadeler bulunmaya çalışılmıştır. Kaynak dil ile hedef dil arasındaki dil yapısı, kültür, üslup vs. gibi farklılıklar eşdeğer çeviri imkânlarını kısıtlamaktadır. Diller ve kültürler arasındaki tüm bu farklılıklara rağmen eşdeğer çeviri imkânları gösterilmeye çalışılmıştır. Dillerin kendine özgü yapısından, çevirmenin bizzat kendisinden yahut iki dilin sahip olduğu kültürel farklılıklardan dolayı çeviri işleminde birtakım zorluklar yaşanabilir. Çevirmen her iki dilin de özelliklerine son derece hâkim olmalıdır. Böylece çeviri esnasında ortaya çıkan bu sorunların üstesinden gelecektir.

Anahtar Kelimeler: Arap Dili, Türkçe, Çeviri, Eşdeğerlik, Eşdizim.

GİRİŞ

Esas fonksiyonu iletişim olan dil, kültürler ve diller arasındaki çeviri faaliyetinin ortaya çıkmasını mümkün kılmıştır. Aynı dili konuşanlar arasında iletişim ihtiyacı olduğu gibi farklı dillere mensup toplumlar arasında da bir iletişim ihtiyacı tarihsel olarak hep var olagelmıştır. Çeviri, dillerin farklı farklı olması hasebiyle başta iletişim olmak üzere pek çok nedenden adeta bir mecburiyet halini almıştır.

Çeviri, geçmişte olduğu gibi günümüzde de farklı dillere mensup toplumlar ve bireyler arasında iletişimin kurulmasını sağlayan vazgeçilmez bir etkinliktir.¹ Çeviri bir kültür ve medeniyete ait bilim, teknoloji, edebiyat vs. alandaki ürünlerin diğerine kazandırılması vesilesiyle yeni medeniyetlerin ortaya çıkmasına öncülük etmiştir. “Milattan önce 6-4. yüzyıllar arasında Doğu kültüründen Eski Yunan kültürüne, milattan sonra 8. yüzyılda Yunan

¹ Lokman Tanrıku, “Çeviri Eylemi ve Karşılaşılan Zorluklar”, *Turkish Studies*, 11/15, (2016): 519.

kültüründen İslam kültürüne, 11. yüzyılda İslam kültüründen Batı kültürüne yapılan çevirilerle büyük kültür değişim"lerinin yaşandığı tarihsel bir gerçektir.² Büyük kültürel dönüşümlerin çeviri aracılığıyla gerçekleşmiş olduğunu görmekteyiz. Avrupa rönesansının temelinde de İslam kültür ve medeniyetinden çevrilmiş eserlerin Endülüs üzerinden Avrupa içlerine kadar uzanmasının önemli bir payı olmuştur.³ Çeviri ile sadece diğer dillerden aktarım yapılmaz aynı zamanda kendi bilim ve kültür havzamıza ait eserleri başka toplumlara tanıtmaya ve onların da yararlanabilmesi imkânı elde edilebilmektedir.

Çeviride hiç şüphesiz sorumluluk büyük ölçüde çevirmenin omuzundadır. Bu sorumluluk da alan hâkimiyetini, kaynak dil ile hedef dilin inceliklerine vakıf olmayı, teenni ile hareket etmeyi, deneyimi ve bolca sözlük kullanımını gerektirmektedir. Nitelikli bir çeviri için anlam eksiksiz aksettirilmelidir. Kelime, terim ve deyimlerin hedef dildeki ideal eşdeğer karşılıklarının bulunması zorunludur. Dillerin, anlatım ve üsluplarının birbirinden farklı oluşu göz önünde bulundurulduğunda yeri geldiğinde lafzî/literal çevirinin değil de anlam temelli bir çevirinin ön plana alınması kaçınılmaz gözükmektedir. Bu noktada kaynak dildeki anlam ve fikirlerle uyuşmayan nitelikte bir çeviri de ne yazık ki meşhur bir Latin atasözünde belirtildiği gibi *Her tercüman haindir (Traduttore traditore)* sözünün gerçekliğiyle karşı karşıya kalabilir.

Çevirmen her şeyden önce çeviri yaptığı alanın uzmanı olmalıdır. Alan uzmanlığının yanı sıra kaynak dilin dilsel anlatım üslupları ile kültürlerini iyi düzeyde bilmelidir. Çünkü bir metin ne kadar açık ve anlaşılır bir şekilde hedef dile aktarılırsa o kadar başarılı bir çeviri olmuş demektir. Çevirmenin anlatım üslupları hâkimiyeti ve alandaki uzmanlığı çevirinin temeli mesabesinde. Çevirinin esas işlevi, anlamın kaynak dilden hedef dile doğru bir şekilde aktarılmasıdır. "Çeviri, sürekli karar verme süreci olarak gelişen bir işlem özelliğini taşımaktadır. Çevirmen, karar vermek için öncelikle öncelikleri belirlemek, meydana gelebilecek kayıpları en alt düzeye indirmek için nasıl bir strateji izleyeceğini saptamak durumundadır."⁴

Çeviri eylemi bir dilden diğerine yapıldığından kaynak dilin kültürel ortamı ile hedef dilinki ister istemez aynı olmayacaktır. Benzer ve yakın durumlar, ifadeler, yapı ve üsluplar olmasına rağmen çevirmen, "Kültürel aktarımlarda titiz davranmalıdır. Çünkü onun yaptığı iş bir bakıma kültür

² Feriduddin Aydın, *Tercüme Bilimine Giriş ve Tercüme Teknikleri*, (İstanbul: Maruf Yayınları, 2016), 18.

³ İsmail Durmuş, *Çeviri Sanatının Esasları*, (İstanbul: Akdem Yayınları, 2018), 23.

⁴ Mehmet Hakkı Suçin, *Öteki Dilde Var Olmak*, (İstanbul: Multilingual Yayınları, 2007), 198.

transferidir. Hem kaynak dilin kültürünü hem de hedef dilin kültürünü çok iyi tanımış olmalıdır. Aksi takdirde kültürel aktarım hatası, okuyucunun orijinal eserdeki verilmek istenen mesajları tam anlamıyla algılayamamış olmasına neden olacaktır.”⁵

Çeviri tarihsel olarak hemen hemen telif kadar eskidir. Çeviri hareketi Orta Çağ’da zirve dönemini yaşamıştır.⁶ “On ikinci asırda Aristo’nun *Organon* isimli kitabını Yunanca’dan Latince’ye Venedikli James çevirmiştir. 1182 yılında çevirisi tamamlanan bu eserin Latince’ye çevrilen ilk eser olduğu kabul edilmektedir. Yine bu asırda İspanyolalı John, Fârâbî’nin *İhsâu’l-Ulûm*’unu, Gazâlî’nin *Mekâsîdu’l-Felâsife*’sini ve bunlarla birlikte astronomi ve felsefeye ilişkin bazı eserleri 1135-1153 yılları arasında Latince’ye çevirmiştir.”⁷

İslam tarihinde kitap çevirisi “ilk kez Emevi döneminde Halid b. Yezid’in kimya ile ilgili eserleri Arapçaya tercüme ettirmesiyle başlamıştır. Huneyn b. İshak ve diğer çevirmenlerin Grek tıbbından yaptıkları tercüme de ilk çeviriler arasındadır.”⁸

Emeviler döneminde başlayan sistematik ilk çeviri, Abbasiler döneminde oldukça ivme kazanmıştır. Abbasi halifesi Harun Reşid ve yerine geçen oğlu Me’mûn tarafından kurulan Beytü’l-Hikme, Bağdat’ta bir kütüphane ve çeviri okulu olarak hizmet vermiştir.⁹ Bu asırlarda “gerek tıp gerekse diğer ilim dallarında Grekçe, Süryanice ve eski Farsçadan Arapçaya yapılan çeviriler genelde devlet desteği ile yapılmıştır.”¹⁰ Yöneticiler tarafından ilme ve çeviriye verilen bu önem sayesinde İslam kültür ve medeniyeti mesafe katetmiş, pek çok çeviri okulunda faaliyetler yürütülmüş ve çok sayıda çevirmen yetişmiştir.

Müslümanların fethettikleri coğrafyanın genişlemesiyle beraber İslam Dini de yayılmış başka millet ve kültürler de İslam Dini ve kültürüyle tanışmaya başlamışlardı. Kültürler arası bu aktarım çeviri faaliyetleriyle sağlanabilmiştir. Erken dönemlere ait Arapça dinî ve edebî eserler Türkçeye de

⁵ Ahmet Uğur Nalcioğlu, “Edebi Eserlerde Çeviri Sorunları”, *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0/55 (2015), 7.

⁶ Theodore Savory, *Tercüme Sanatı*, Trc. Hamit Dereli, (İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1994), 42-44.

⁷ Aydın, *Tercüme Bilimine Giriş*, 19-20.

⁸ Aydın, *Tercüme Bilimine Giriş*, 23.

⁹ Suçin, *Öteki Dilde Var Olmak*, 22-24; Taceddin Uzun, *Tercüme Sanatı ve Arapça’dan Türkçeye Nasıl Tercüme Yapılır?* (Konya: Uysal Kitabevi, 1995), 23.

¹⁰ Aydın, *Tercüme Bilimine Giriş*, 24.

çevrilmiştir. Günümüzde de Arapça dinî, fikrî, ilmî, edebî vs. birçok eserin Türkçeye çevirisi yapılmakta ve bu uğraş durmaksızın devam etmektedir.

Geçmişte ve günümüzde her topluluğun farklı bir dil kullandığı bilinen bir durumdur. Toplumların dillerinin birbirinden farklı olması hasebiyle iletişim engeli ortaya çıkmaktadır. Bir toplumun diğeriyle iletişim kurmasının ve bilgi alışverişi yapmasının yolu da çeviriden geçmektedir. Özellikle edebi metinlerin sanatsal kıymeti, metin içerisinde kullanılan deyim, mecaz, hiciv, söz sanatları, pekiştirme, abartı, uyum, dil oyunları, teşbih vb. birçok ifadeye dayanmaktadır. Farklı dil ve kültürlere ait olan metinlerin tercüme edilmesiyle toplumlar arasında kültürel bağlar kurulmaktadır. Köprü görevi gören bu bağların sağlamlığı çevirinin kaliteli ve nitelikli olmasıyla da yakından ilgilidir. Yukarıda zikredilen durumlarla bezeli bir metnin hedef dil ve kültüre aktarılması çeviride önemli bir sorun olarak görülmektedir. Bu sebeptendir ki bu tarz metinlerin çevirisinde doğru anlam temel olmakla beraber sanatsal ve estetik değerlerin de yansıtılması gerektiği akıldan çıkarılmamalıdır.¹¹

Çeviribilim alanındaki teorik çalışmalarda kaynak dil ile hedef dil arasındaki eşdeğerlik¹² bir problem olarak görülmektedir. Eşdeğerlik kavramı hem çeviribilim hem de pratik çeviri faaliyetleri açısından kilit bir önem taşımaktadır.

Bu çalışmada çeviribilim bakımından çeviri kuramları, çevirinin ayrıntılı tarihi gibi hususlardan ziyade kişisel çeviri deneyiminde karşılaşılan zorluklara örnek cümle ve metinler üzerinden işaret edilip yeri geldiğinde öneri ve teklifler sunulmuş ve her bir zorluğun çeviribilim bakımından ait olduğu yer gösterilmeye çalışılmıştır. Ayrıca diller ve kültürler arasında farklılıklar bulunmasına rağmen çevirinin imkânına işaret edilmiş uygun eşdeğerliğin de pek çok durumda bulunabileceği gösterilmiştir.

1. ÇEVİRİ (الترجمة)/TRANSLATION) VE ÇEVİRİNİN İMKÂNI

Çeviri veya tercüme olarak ifade edilen bu kelime Arapça الترجمة, İngilizce *translation* sözcüğünün Türkçe karşılığıdır. Çoğulu الترجم olan kelime sözlükte *tefsir etmek, nakletmek, beyan etmek, açıklamak* gibi anlamlara gelmektedir.¹³

¹¹ Tanrıku, "Çeviri Eylemi ve Karşılaşılan Zorluklar", 521.

¹² Eşdeğerlik "özgün bir metnin, kendi dilinin okurunda uyandırdığı etkiyi, çeviri metnin de çeviri dili okurunda uyandırabilmesi" olarak tarif edilmektedir. Bk. Akşit Göktürk, *Çeviri: Dillerin Dili*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994), 60.

¹³ İbrahim Mustafa v.dğr., *el-Mu'cemu'l-Vasît*, (Kahire: 4. Baskı, Mektebetu's-Şurûki'd-Devliyye, 1425/2004), 83.

Çeviri, kaynak metni hedef dilde tekrar oluşturma eylemidir. Toplumların bilgi, tecrübe, düşünce ve kültürlerini birbirleriyle paylaşmalarını sağlayan bir yoldur. “Çeviri, dillerin dilidir.”¹⁴ Dillerin gramatik, fonetik, sözdizimsel yapısı vs. ile içinde barındırdığı kültürel unsurları birbirinden farklıdır. Birbirine yakın, komşu, belli oranda kelime ve kültürel düzeyde birbirinden etkilenmiş dillerden söz edilebilse bile bu durum farklı oldukları gerçeğini değiştirmemektedir. Diller arasındaki tüm farklılıklara rağmen, birinden diğerine çeviri her zaman için imkân dahilindedir.¹⁵ Nitekim tarih boyunca ve günümüzde gerek siyasî/diplomatik gerekse bilimsel ve edebî gibi pek çok alanda çeviri işleminin yapıldığını görmekteyiz.

Çeviri zor ama imkânsız bir eylem değildir. Bir toplumun tüm fertlerinin başka bir toplumun dilini bilmesi mümkün değildir. Çeviri aracılığıyla milletlerarası ilişkilerde her düzeyde ilişkilerin kurulması veya geliştirilmesi sağlanmaktadır.

2. ARAPÇADAN ÇEVİRİ ZORLUKLARI

2.1. Okuma Zorluğu:

Arap dilindeki okuma zorluğunu aşmanın en basit ve kestirme yolu hareke adı verilen sembollerin kullanılması gibi gözükse de durum aslında uygulamada böyle değildir. Bilindiği üzere harekeler çok büyük oranda Kur’ân-ı Kerim, sözlükler ve günümüzde de dil öğretim setlerinde kullanılmaktadır. Bunların haricinde hareke kullanımı hemen hemen yok gibidir. Zira her kelime için hareke kullanılması hem yazar hem de okuyucu için güçlükler taşımaktadır. Yazar açısından her kelimeye hareke koyma güçlüğü, okuyucu açısından ise okuma esnasında harf ile harekeyi eşleştirme güçlüğü söz konusu edilebilir.

Sessiz harflerden oluşan Arap alfabesinde kelimelerin okunmasını sağlamak için harekeler kullanılmaktadır. “Harekeler harften ayrı olduğundan yazının harekelenmesi bazı yanlışlıkları beraberinde getirmektedir. Bu harekeler kâtibin, müstensihin veya yayınevinin dikkatli davranmaması sebebiyle çoğunlukla kendisi için gelmesi gereken harfe değil de başka harfin üzerine yazılabilmektedir.”¹⁶ Harekeli metinlerdeki hatalı harekelemeler, çevirmen

¹⁴ Edmond Cary, *Çeviri Nasıl Yapılmalı*, Trc. Mete Çamdereli, (İstanbul: İnsan Yayınları, 1996), 13-14; Göktürk, *Çeviri: Dillerin Dili*, 15-16.

¹⁵ Suçin, *Öteki Dilde Var Olmak*, 28.

¹⁶ Emîl Bedî’ Yakub, *Fıkhul-Lugati’l-‘Arabiyye ve Hasâisuhâ*, (Beyrut: Dâru’l-İlmi’l-Melâyîn, 1982), 238.

veya okuyucunun doğru anlamı tespit etmesinde zorlanmasına veya bula-mamasına neden olmaktadır.

Arap Dili alanında çalışan veya öğrenim gören herkes sıklıkla hatalı ha-rekelenmiş metinlerle karşı karşıya kalabilmektedir. Hatta dil öğretim setle-rinde bile sıfır veya sıfıra yakın hareke yanlış olması gerekirken yanlış ha-rekelemelerin olabildiği görülmektedir. Kısacası tamamen harekelendirilmiş metinlerin az veya çok yanlış hareke barındırma ihtimali vardır. Kâtip, müs-tensih veya yayınevlerinin tüm metinleri harekelemesi mümkün olmadığından “yazının hepsine değil de yanlış okunma endişesi olan yerlere hareke koymak bu problemi büyük ölçüde çözebilir.”¹⁷

“Arap dilinin en problemlili konularından biri harekelerin yazıda harf ola-rak gösterilmeyişidir.”¹⁸ Aşağıdaki tespitler de harekesiz metinler için getiri-len eleştirileri ifade etmektedir:

Harekelerin görünmediği bir yazıda öne sürülen başlıca problem, dili ve gramer kurallarını çok iyi bilen uzmanlar dışında kimsenin yazıyı doğru bir şekilde okumasının mümkün olamayacağıdır. Çünkü hareke konmamış bir kelime birden çok şekilde okunma ihtimali taşımaktadır. Doğru okuyabil-mek için öncelikle bu kelimeyle ne kastedildiğini, kelime olarak yapısını ve cümledeki yerini bilmek gerekmektedir. Kelimenin bu özelliklerine vakıf olabilmek için de söz konusu kelimenin öncesinde ve sonrasında gelen keli-meleri hatta çoğu zaman cümleyi tamamen okumak, daha da ötesi tahlil et-mek gerekmektedir. Bu noktada Mısırlı yazar Kasım Emin’in şu sözü dikkate değerdir: “Arap dilinin yazısıyla diğer dillerin yazısı arasında garip bir fark vardır. Diğer dillerde insanlar anlamak için okurlar. Ama Arapça yazılmış bir metni okuyabilmek için önce anlamak gerekir.”¹⁹

Aynı durumu benzer ifadelerle Muhammed Âbid el-Câbirî de şöyle ifade etmektedir: “Harekelerin harf olarak yazıldığı dillerde anlamak için okuruz. Arapçada ise doğru okuyabilmemiz için öncelikle anlamamız gerekir.”²⁰

Kelimenin okunmasında birden fazla ihtimalin olması okumayla ilgi-li problemlere sebebiyet vermektedir. Ancak bu ihtimaller sınırsız değildir. Bazı kelimelerin okunuşunda ise ihtimal bile olmayıp tek bir okunma biçimi

¹⁷ Şükran Fazlıoğlu, “Arap Harfleriyle Yazım Zorluğu İddiası ve Bunlara Verilen Cevaplar”, *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5/17 (Bahar 2005), 55.

¹⁸ Ahmet Bulut, *Arap Dili Araştırmaları I*, (Bursa: Alfa Yayınları, 2000), 7.

¹⁹ Fazlıoğlu, “Arap Harfleriyle Yazım Zorluğu İddiası”, 54.

²⁰ Muhammed ‘Âbid el-Câbirî, *Binyetu'l-Akli'l-Arabî*, (Beyrut: Merkezü Dirâsati'l-Vahdeti'l-'Ara-biyye, 2009), 46.

vardır. Özellikle mezîd bâblarda م (mîm) harfi ile başlayan kelimelerin ism-i fâil olarak mı yoksa ism-i meful şeklinde mi okunacağı anlamdan ve cümledeki bağlamından anlaşılabilir. Mesela bu durumu ortadan kaldırmak için مَنَّق kelimesinin sondan bir önceki harfinin harekesi kesralanırsa ism-i fâil, fethalanırsa ism-i meful olduğu kolaylıkla anlaşılır ve ona göre anlam verilir. Aynı yöntem pek çok kelimenin doğru okunuşuna yardımcı olmak için kullanılabilir.

İştikakî bir dil olan Arapçada isim ve fiillerin adet ve cinsiyet bakımından farklı kalıpları vardır. Çevirmenin veya okuyucunun tüm bu kalıplara ve Arapça ırâb kurallarına hâkimiyeti doğru okuma ve anlama ile çeviri becerisinde kilit bir rol görevi görecektir.

2.1.1. Mechûl (Edilgen) Okunuş

Fiillerin mechûl okunuşları dili iyi düzeyde bilenlerin bile sıklıkla karşılaşılabileceği bir sorundur. Hatta şöyle bir anekdot anlatılmaktadır: Çeviri çalışması yapan birisi metin içerisinde bir kelimedede oldukça zorlanmış ve ibarenin manasını bulmakta güçlük çekmiştir. Bu hâlet-i ruhiyedekeyken gece rüyasında *mechûl oku, mechûl oku!* diye bir ses işitir ve bu ilhamla cümleyi tekrar okuyup doğru manayı bulabilmiştir.

Örneğin öğrencilerine hitaben من الصف قبل الأوان şeklinde bir ifade söyleyen öğretmenin cümlesinde fiil ilk anda malum (etken) okunduğunda anlam doğru anlaşılabilir. Fiil mechûl (edilgen) olduğundan cümledeki doğru anlamı şöyle olmalıdır: *Size, zamanından önce sınıftan çıkmanız yasaklandı.* Bu cümledeki مَنَّع fiilinin ilk harekesinin dammelenmesi bile fiilin mechûl olduğunu gösteren önemli bir ipucu olacaktır.

2.1.2. Şeddenin Kullanılmaması

Arap yazısında bazı metinler dışında harekenin kullanılmadığını yukarıda ifade etmiştik. Arap dilinde harf olarak kabul edilen şeddenin kullanılmaması doğru okuma ve anlama önünde engel teşkil etmektedir. Ayrıca hemzenin yazımı ve noktalama kurallarına riayet edilmemesi, kelimenin iç okunuşunda kritik harfe hareke konulmaması, bilhassa eski metinlerde elif-i maksûre ile yâ harflerinin birbirlerinin yerine yazılması da okumayı güçleştirmektedir. ي (yâ) harfi ile yazılması gereken yerlerde elif-i maksûrenin kullanılmasına çokça rastlanmaktadır.

Mesela سلم kelimesi isim olarak okunabileceği gibi fiil olarak da okunabilir. Yaygın bilinen şekliyle pek çok kişi muhtemeldir ki bu kelimeyi سلم şeklinde

mastar olarak veya سَلَّمَ şeklinde fiil olarak okuyabilir. Kelimenin harekesiz oluşu pek çok farklı okuma ihtimalini taşımaktadır. Kelime isim midir yoksa fiil midir? Fiil ihtimalini devre dışı bırakıp aşağıdaki örnek cümleyi inceleyelim:

بصعدن السلم بدأت النساء في السياسة والأعمال ووسائل الإعلام hiçbir hareke bulunmadığından yukarıda zikredilen okuma şekilleri göz önüne gelmektedir. Fakat kelimenin elif lâmlı olması isim olduğunu göstermekle beraber şedde kullanılmaması okunuşu yine de zorlaştırmıştır ki doğru okunuş السَّلْمُ şeklinde olmalıdır. Buna göre cümlenin anlamı *Kadınlar siyaset, iş dünyası ve medyada basamakları çıkmaya başladılar* şeklindedir.

Fiillerde hiçbir hareke kullanılmadığı durumlarda bazen fiilin sülasisi ile mezidi kolaylıkla ayırt edilememektedir. Bu noktada فَعَّلَ ve تَفَعَّلَ bâblarının orta harfinin harekelenmesi fiillerin ayırımını rahatlıkla sağlayacaktır.

2.1.3. Harfleri, Muttasıl Zamirlere Benzeyen İsim veya Fiillerdeki Zorluk

Bazı harfler kelimenin aslından olup da şeklen muttasıl zamirlere benzeyebilmektedir. Aslında muttasıl zamirlerle ilgisi olmayan bu durum okuyucuda okuma ve anlama zorluğu oluşturmaktadır. Mesela;

في حالة تصدع أو انهيار سد ما فإنه يتوقع أن تدهم أول موجة فيضان للمياه المتدفقة من السد سكان المدينة والمناطق المحيطة في غضون ثلاث ساعات فقط.

Şeklindeki bir cümlede altı çizili olan fiil mezîd فَاهَمَ fiilinin çekimli hali olup sonunda bulunan هم harfleri çoğul zamirini andırmaktadır. Bu durum okuyucuda bir fiile bitişen zamir vehmini uyandırabilir. Cümlenin anlamı şu şekildedir: *Bir barajın çatlaması veya yıkılması durumunda, barajdan taşan ilk su dalgasının şehri ve çevresini sadece üç saat içinde etkilemesi beklenir.*

واندفعت نحو ابنتها التي كانت تدعك عينها cümlesinde دَعَكَ ovdur, fırcaladı fiilini tanımayan birisi sondaki كَ harfini zamir zannedip yanlış çıkarımlara gidebilir. Bu kelimeyi ودع fiilinin muzarisine zamir bitişmiş zannedebilir. Cümlenin doğru anlamı şu şekildedir: *Gözlerini ovan kızma doğru atıldı.*

Harekesiz metinlerin farklı okunma ihtimallerinin olması ve bazen de dikkatsizlikten kaynaklanan hatalar sebebiyle eksik veya yanlış çeviriler zaman zaman görülebilmektedir. “Her zaman olduğu gibi, çeviride de dikkat

başarının yarısıdır. Dikkatsiz çevirmenler, özgün metni bazı nedenlerle yanlış okuyarak ya da yorumlayarak bireysel anlam kaydırmaları yaparlar.”²¹

2.1.4. İletli Fiillerin Kök Harflerini Tespitteki Zorluk

لِيُفْهَمَ أَمْثَالِي وَيُرْثِي لِي cümlesinde يِرْثِي fiili ilk bakışta وِرْث fiilinin muzari hali olan يِرْث şeklinde okunmakta ancak bu durumda da hat يِرْثِي şeklinde olmadığı için yanlış yazıldığı vehmedilebilir. Oysaki fiil, رَثَى fiilinin muzarisisi olup وِرْث fiiliyle bir ilgisi yoktur. Bu durum daha çok illetli ve mudâ'af fiillerde yaşanmaktadır.

2.1.5. Başına Cezm veya Nasb Edatı Gelmiş Bazı Fiiller

لَيْسَ قَبْلَ أَنْ تَعْدَ بِأَنَّكَ سَوْفَ تَتَمَسَّكُ بِأَقْوَالِكَ الصَّحِيحَةَ cümlesinde عَدَ fiilinin muzarisisi olan تَعْدُ fiilinin muzarisisi mudâ'af مُتَعَدٍّ, f'âl babından تَعْدُ ve hatta bu bâbların mechûlûl şeklinde bile okunabilir. Oysaki fiil mudâ'af bir fiil olmayıp misâl-i vâvî bir fiildir. Cümle- nin anlamı da şu şekildedir: *Sözlerine sadık kalacağına söz vermeden önce değil.*

2.2. Özel İsimler ve Yer İsimleri:

2.2.1. Arapça Özel İsimler

Arapçadan Türkçeye geçmiş bazı kelimeler Türkçede özel isim olarak kullanılmazken Arapçada özel isim olarak kullanılabilir. Türkçede de kullanımı olan kelimeyi kendi dilimizdeki anlamı üzerinden düşünürken aslında bunun başka bir fonksiyonu olduğu görülmektedir.

Mesela وَصَلَ شَفِيقٌ إِلَى الْكَلْبَةِ مُبَكِّرًا cümlesinin Türkçe çevirisi şöyledir: *Şefik fakülteye erkenden ulaştı.* شَفِيقٌ kelimesi sözlükte *şefkatli* anlamına gelmektedir. Eğer bu isim Türkçeye çevirisi yapılarak aktarılırsa *Şefkatli fakülteye erkenden ulaştı* şeklinde hatalı olarak yansıtılacaktır.²²

وَعِنْدَمَا وَقَفْتَ أَمَامَهَا مَبَارَكَةً cümlesinde مَبَارَكَةً kelimesinin *bereketli, kutlu* gibi anlamları olup özel isim olarak kullanılmıştır. Buna göre cümle- nin anlamı *Mü- bâreke onun önünde durduğunda* şeklinde tercüme edilir. Özel isimler tercüme edilemeyeceğinden *Bereketli/kutlu onun önünde durduğunda* biçimindeki bir çeviri hatalı olur.

سُنْدُسُ الْحَلِيبَةِ عَلَى الْبَابِ cümlesinde سُنْدُسُ kelimesinin özel isim olduğu fark edilmezse الْحَلِيبَةِ kelimesinin de onun sıfatı olabileceği kestirilememektedir. Cümle- nin anlamı şöyledir: *Halepli Sündüs kapıda.*

²¹ Mehmet Demirezen, “Çeviride Kayıplar Sorunu”, *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi*, 1 (1991), 121.

²² Aydın, *Tercüme Bilimine Giriş*, 118.

2.2.2. Yabancı Özel İsimler

“Yabancı isimler ve Arapçalaştırılmış terimler okunmada büyük zorluklar doğurmaktadır.”²³ Mesela;

كارثة تشيرنوبيل التي وقعت في مفاعل تشيرنوبيل هي أكبر كارثة نووية شهدها العالم

Çernobil reaktöründe meydana gelen felaket dünyanın gördüğü en büyük nükleer felakettir cümlesinde geçen تشيرنوبيل kelimesi yabancı bir isim olup fonetik bakımdan da Arap alfabesinde bulunmayan ç harfini barındırmaktadır. Bilindiği üzere yabancı kelimelerdeki bu harf, Arapçada ت ve ش harfleriyle karşılanmaktadır. Arap alfabesinin vezinlerine ve iştikâkî yapısına alışan bir okuyucu bu tarz yabancı ifadeleri okumakta oldukça güçlük çekmektedir. Arapça kelime yapısına uzak olan bu tarz isimlerle karşılaşıldığında yabancı bir ifade olduğu hususu her zaman akılda tutulmalıdır. Ayrıca düzenli günlük metin okumaları bu yabancılığın giderilip bu tarz kelimelere aşinalık kazanmaya yardımcı olacaktır.

2.2.3. Yer İsimleri

Özel isimlerin anlamı olmasına rağmen çevrilmezler. Kaynak dildeki özel bir ismi hedef dile anlamını gözeterek aktarmak bariz bir çeviri hatası olur. Bu nedenle “kişi, şehir vb. özel isimleri tercüme etmemek gerekir.”²⁴ Örneğin;

زرت السيدة زينب cümlesinde yer alan السيدة زينب ibaresi Mısır’da camiye, Suriye’de ise türbeyi ifade etmektedir. Yani bir mekânın ismidir. Dolayısıyla cümle *Zeynep hanımefendiyi ziyaret ettim* şeklinde çevrilirse yanlış ifade edilmiş olur. Cümlenin doğru anlamı *Seyyide Zeynep camisini/türbesini ziyaret ettim* şeklindedir.

2.3. Mecâz, Deyimsel İfadeler, Atasözleri:

Mecâz, deyim ve atasözlerinin lafzî olarak anlaşılmaya çalışılması doğru anlam önünde engel olabilmektedir. Arap kültürüne has bazı kullanımlar da sözlükte bulunamazsa eğer tercüme edilmesi imkânsız hale gelmektedir.²⁵

لكل شيخ طريقته ifadesi lafzî anlamda *Her şeyhin kendi yolu vardır* şeklinde Türkçede ifade edilebilir. Ancak bu ifadenin *Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır* şeklinde anlamı yansıtacak uygun bir karşılıkla çevrilmesi daha isabetli olur. Zira deyimi, deyimle; atasözünü, atasözüyle karşılamak ve bu gibi kalıp

²³ Fazlıoğlu, “Arap Harfleriyle Yazım Zorluğu İddiası”, 55.

²⁴ Ali Bulut, *Çeviri Teknikleri ve Başlıca Arapça Kalıplar*, (İstanbul: İfav Yayınları, 2014), 19.

²⁵ Suçin, *Öteki Dilde Var Olmak*, 158.

ifadelerde literal anlam yerine uygun anlam vermek tercih edilmesi gereken usuldür. Örneğin;

الأعور في مملكة الغميان سلطان (Tek gözü olan kişi körler diyarında sultandır) ve مِنْ قَلَّةِ الرِّجَالِ سَمَّوْا الذِّبْكَ أَبُو عَلِي (Erkeklerin azlığından horozu Ebu Ali olarak adlandırmışlar) atasözleri parantez içinde verilen lafzî manalarından ziyade Türkçede en iyi *Koyunun bulunmadığı yerde keçiye Abdurrahman Çelebi derler* şeklinde çevrilebilir.

أَنْ يَأْكُلَ النَّعْلَ وَلَا يَسْأَلُ الْمُقْتَبَةَ atasözü de lafzî olarak *Baklayı yemek, baklacıyı sormamak* şeklinde değil, yukarıda zikredilen hedef dilde uygun karşılık bulma/dinamik eşdeğerlik ilkesi gözetilerek *Üzüümü ye, bağıını sorma* şeklinde çevrilebilir.²⁶

Mecâz, deyim ve atasözlerdeki zorluklara ilaveten kalıp ifadeler ve istilahların çevirisinde de birtakım zorluk ve hatalarla karşılaşabilmektedir. Mesela Vâni Mehmed Efendi (ö. 1000/1592) *es-Sihâh*'ın çevirisinde رَبِّكَ زَأْسَهُ ifadesini *başına bindi* şeklinde tercüme etmiştir.²⁷ Bu ifadenin doğru anlamı ise *laf/söz dinlememek, aceleci davranmak, istediğini yapmak* vs. olmalıdır.

Okunuşu ve yazılışı birbirine benzeyen kelimeler de zaman zaman çeviri zorlukları oluşturabilmektedir. Bu tarz durumlar dikkatsizlikten kaynaklı çeviri hatalarını beraberinde getirebilmektedir. Mesela انقطاع المياه عن الأدوار العليا kelimesi النهار الأنهار şeklinde sehven okunup *Nehirlerdeki su seviyesinin düşmesi* şeklinde tercüme edilmiştir. Oysaki cümlelerin doğru çevirisi *Gündüzleyin, yüksek katlarda suların kesilmesi* şeklinde olmalıdır.²⁸

Kaynak dildeki mecâz, deyim ve kalıp ifadeler ile atasözleri her kültürün kendine özgü kullanımından ortaya çıkmaktadır. Bu tarz ifadeler kaynak dil ile hedef dil arasındaki dilsel farklılıklara ilaveten kültürel farklılık durumuna da işaret etmektedir. Dolayısıyla kaynak dildeki kültürel farklılık durumu, edebî veya sanatsal dil kullanımları gibi sebeplerle hedef dilde uygun eşdeğerlik bulmak her zaman mümkün olmamaktadır. Çeviride hedef dilin imkânları sonuna kadar kullanılsa dahi, uygun bir çeviri bulunamayabilir. Topluların kültürüne özgü durumlar kaynak metnin hedef dile aktarımını zorlaştırabilir. Bu tarz durumlar genelde ya uyarılma yoluyla veya doğrudan çevrilmektedir. Hedef dilin kültür havzasında bulunmayan

²⁶ İlyas Karşlı, "Arapçadan Türkçeye Tercüme Hataları", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5/19 (2005), 82.

²⁷ Mehmed Efendi el-Vâni, *Vankulu Lüğati*, (İstanbul: Daru'l-Tıbaati'l-Ma'mura, 1169/1755), I, 66.

²⁸ Karşlı, "Arapçadan Türkçeye Tercüme Hataları", 84-85.

öğeleri daha anlaşılır kılmak için dipnot veya açıklama yöntemleri ihtiyaç halinde kullanılabilir.²⁹

2.4. Aldatıcı Benzerlik:

Çok iyi bilindiği zannedilen kelimelerin başka anlamlarıyla terkiib içinde kullanılması çeviriyi zorlaştırmaktadır.

Bir tercüme öğrencisinin yolu üzerinde en sık karşılaştığı ve sonra tecrübesi arttığı zaman bile, daima düşeceği tuzak, *aldatıcı benzerlik*dir. Öğrenci Lâtincede *luridi flores* kelimelerini okur okumaz, hiç düşünmeden İngilizce'ye *lurid flowers* diye çevirir. Bu nevi güçlükler ciddi sayılmamalıdır, çünkü bunlar gerçekte mütercimim ihmalinden doğan neticelerden başka bir şey değildir. Sözlüğe bakmış olsaydı, *luridus*'un karşılığı olarak *sarıyı* bulacaktı. Sözlüğünü kullanmayan bir mütercim de hiçbir zaman mazur görülemez.³⁰

Mesela ما قولك يا ست العارفين؟ cümlesindeki ست kelimesi çokça kullanılan *altı* rakamını akla getirmektedir. Ancak cümle *Bilgelerin altısı sen ne diyorsun/senin düşüncen nedir?* şeklinde tercüme edildiğinde yanlış bir anlam ortaya çıkmaktadır. Oysa cümlemin doğru anlamı şöyle olmalıdır: *Bilge kadın sen ne diyorsun/senin düşüncen nedir?*

²⁹ Sergül Vural Kaya, "Yazınsal Metinler Çevirisinde Eşdeğerlik Arayışı", *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15/27 (2012), 395-396. "Her çeviride karşılaşılan fakat tarihî eserlerin çevirisinde daha yoğun bir şekilde zihni meşgul eden 'Burada geçen ıstılahı hangi kelimeyle karşılamalıyım? Bu karşılık yeterli olur mu? Bugünün dünyasında benzer tabirler var mı?' gibi sorular söz konusu olduğunda dipnot veya açıklama yoluna başvurulabilir. İbn Battûta'dan bir misâl vereyim; 14. yüzyılda Hintçe aşçılık sanatı terminolojisinden olan ve zamanla Körfez Arapçasına geçen *Kûşân* kelimesini nasıl karşılayabilirim? Evvelâ *Kûşân* kelimesini seyyahın ve o çağda yaşayan diğer yazarların nasıl tarif ettiğini anlamalıyım; sonra iyi bir Hintçe sözlükte bu kelimeyi bulup başka anlamlar içerip içermediğine bakmalıyım, daha sonra bu kelimenin Türk kültüründe tam karşılığı olabilir mi diye araştırmalıyım. Eğer iyi bir karşılık bulamazsam kelimeyi dipnotta tarif edip bırakmalıyım; iyi bir karşılık bulabilirsem bir teklif olarak sunmalıyım. Nitekim biz de öyle yaptık ve dipnotta pek çok tarif verdikten sonra *Kûşân* kelimesi için *Hint tiridi* karşılığını teklif ettik. Burada dikkat çekmek istediğim nokta şu: Eğer elinizdeki metin çağımızda yazılmışsa standart, kapsamlı bir sözlüğe bakıp karşılığını bulursunuz ama metin eskiyse sözlükler bile yaranıza merhem olabilecek bir şey söyleyemezler." Bk. Biyografi Net (BİYOGRAFİ), "Sait Aykut'la Arapça ve Çeviri Üzerine" (Erişim 15 Ekim 2019). Kaynak dildeki bazı özel ıstılah veya teknik tabirlerin sözlüklerde tam karşılığının bulunmaması özellikle klasik metinlerdeki eski ıstılah veya teknik tabirler ile yeni ortaya çıkmış kavram veya kelimelerin tam karşılığının bulunamaması veya mefhumunun aksettirilememiş olması çeviri zorluğunu artırmaktadır.

³⁰ Savory, *Tercüme Sanatı*, 9.

بطرحهن السّوداء في العزاء كانت النسوة يحطن بي بطرحهن السّوداء tamlamasındaki طرح kelimesi ilk anda طَرَحَ fiilinin mastarı zannedilebilir. Fakat dikkatli bakıldığında sıfatın müzekker değil de müennes olduğu fark edilmektedir. Bu durumda nitelenen ismin yani mevsûfun akılsız çoğul olması gerekmektedir. Çünkü gayr-ı akil isimlerin sıfatı müfred-müennes şeklinde gelmektedir. Bu durumda طرح kelimesine sözlükten tekrar baktığımızda bu ismin başörtüsü anlamına gelen طُرْحَةٌ kelimesinin çoğulu olduğu görülmektedir. Zaten kelimeye طرح fiilinin mastarı nazarıyla bakıldığında herhangi bir anlam verilememektedir. Buna göre cümlenin anlamı şu şekildedir: *Taziyede kadınlar siyah başörtüleriyle etrafımı sarmıştı.*

Ülkemizde son yıllarda farklı ve yeni Arapça öğretim yöntemleri kullanılmakla beraber dilbilgisi-çeviri yönteminin (منهج النحو والترجمة) de hâlâ bazı resmî veya özel kurumlarda kullanıldığı görülmektedir. Geleneksel bir metot olan dilbilgisi-çeviri yönteminde öncelikle dilin kuralları öğretilip kelime ve cümleler de çeviri yoluyla edinilmektedir. Öğrenci bu yöntemde kelimenin sözlük anlamlarını liste halinde öğrenir. Metin içerisinde veya farklı bir bağlamda karşılaştığı kelimenin anlamını bilinen anlamlar arasında bulamayabilir. Bu durumda doğru anlamı tam tespit edemeyip hedef dile de hatalı veya eksik aktarabilir.³¹

Mesela قال رسول الله في بيت عمر cümlesinde geçen قال fiili demek, söylemek anlamında değildir. Buradaki fiil masdarı قول olan قال fiili değil, masdarı قِيلَ olan قال fiilidir. Buna göre cümle; *Resûlullâh Ömer'in evinde dedi/söyledi* şeklinde değil de *Resûlullâh Ömer'in evinde kaylûle yaptılığle uykusuna yattı* manasına gelmektedir.

نظر المعلم إلى صبيّه في قلق cümlesinin çevirisi ilk bakışta *Öğretmen merak içinde çocuğuna baktı* şeklindedir. Çünkü معلم öğretmen, صبي de çocuk anlamındadır. Fakat Mısır lehçesinde معلم kelimesi zanaat ustası صبي ise çırak anlamına gelmektedir. Buna göre cümle *Usta merak içinde çırağına baktı* şeklinde tercüme edilmelidir.³²

³¹ Suçin, *Öteki Dilde Var Olmak*, 48.

³² "Hedef dilin sözcüğü, kaynak dilin sözcüğüyle aynı ya da yakın anlamda ise bu sözcük çeviri literatüründe *vefali dostlar* terimiyle adlandırılmaktadır... Sahte dostlar ise iki veya daha fazla dilde aynı biçimle kullanılan fakat farklı anlamlar taşıyan sözcük ve ifadelere gönderme yapan ironik bir adlandırmadır... Genellikle dillerde *vefali dostlar*, *sahte dostlardan* sayıca daha fazladır. Bu nedenle çevirmen, vefali dostlara başvurmadan çekinmemelidir... Emrullah İşler, Türkçeye girmiş Arapça kökenli *sahte dostların* sayısını 536 kelime ve kelime grubu olarak belirlemiştir. Mesela مملكة kelimesi Arapçada *krallık* anlamına gelirken Türkçede *vatan*, *ülke* anlamında kullanılır" (Suçin, 2007: 108-109).

2.5. Dilbilgisel Zorluk:

Çeviri faaliyetinde her şeyden önce kaynak dil ile hedef dilin gramerlerinin eksiksiz bir şekilde bilinmesi elzem bir durumdur. Çevirmen açısından gramer konularındaki eksiklik hataya düşme ihtimalini artırabilir. İyi düzeyde gramer bilgisine sahip olanlar bile dilbilgisi kaynaklı zorluklarla karşılaşabilmektedir. Hatta bir dili iyi düzeyde bilmek bile iyi bir çeviri için yeterli değildir. İyi ve nitelikli çevirilerin ortaya konabilmesi zaman ve tecrübe ile de yakından ilgilidir. Tecrübe ise yalnızca çeviri yaparak elde edilir.³³ Dilbilgisel zorluktan kasıt bir dilin gramerini öğrenirken ki zorluklar değil aksine dilbilgisi öğrenimi yapıldıktan sonra bile ilk anda kolay fark edilmeyen veya başka durumlarla karıştırılma ihtimali olan öğelerle ilgilidir.

2.5.1. Fiil ile Fail Arasında Fasıla Olması

Standart bir Arapça fiil cümlesinin dizilimi fiil (yüklem), fâil (özne), mef'ûl (nesne) şeklindedir. Fiil ile fail arasına fasıla yani başka kelime veya kelimeler girdiğinde bu durum standart dizilime göre bir zorluk teşkil etmektedir. Aşağıdaki örneğe bakalım:

كانت تحمل على رأسها صندوقها العتيقُ تُسِنْدُهُ بيدها اليسرى، بينما تتدلى من كوع اليد نفسها، ربطة قماش كانت تتدلى fiili ile öznesi arasında birden fazla kelime girmiştir. Yeterli metin deneyimi olmayan birisi bu tür durumları kolaylıkla fark etmeyebilir. Fiil ile fâil arasına fasıla girmesi Arapçada sıklıkla karşılaşılan bir durumdur. Hatta öyle ki bazen fâil, bir alt satırda bile gelebilmektedir. Yukarıdaki cümlelerin çevirisi şu şekildedir:

Sol elinin dirseğinden bağlanmış büyük bir kumaş bohça sallanıyor iken başının üzerinde aynı eliyle desteklediği eski sandığını taşıyordu ve sağ eliyle de uzun asasını tutuyordu.

2.5.2. Tekid Bildiren Kelimelerin Farklı Anlaşılması

Arap dilinde tekid, lafzî ve manevî olmak üzere ikiye ayrılır. Manevî tekid için كافة، جميع، كل، نفس، عين، gibi bazı kelimeler kullanılmaktadır.³⁴ Özellikle عين ve نفس kelimelerinin tekid anlamı dışında kendi anlamları da olduğundan çeviride güçlüğü sebebiyet verebilmektedir.

Örneğin عين cümlesinde kullanılan عين tekid lafzî kendinden önceki ismi pekiştiren bir kelimedir. Bu lafzî tekid bildirdiği görülemezse

³³ Emrullah İşler v.dğr., *Arapça Çeviri Kılavuzu*, (İstanbul: Elif Yayınları, 2017), 24.

³⁴ Mustafa el-Galâyînî, *Câmi'u'd-Durûsi'l-'Arabiyye*, (Beyrut: Mektebetü'l-'Asriyye, 1414/1993), III, 232.

göz, kaynak, pınar gibi sözlük anlamları hatıra gelebilir. Oysaki buradaki kelime tekid ifade etmekte olup cümleye şöyle bir anlam katmaktadır: *Bizatihi Sündüs ve zehir birdir.*

2.5.3. Nidâ ve Tekid Edatlarının Eşdeğerliği

Nida harfinin ve tekid ifade eden kelimelerin her seferinde tercüme edilmesi yerine hedef dildeki seslenme ve pekiştirme bildiren uygun eşdeğer ifadelerle karşılanması çeviri kalitesini artıracaktır. Örneğin;

أهذا صحيح يا صديقي؟ cümlesinde kullanılan يَا nida harfinin *Ey Arkadaşım bu doğru mu?* şeklinde Türkçeye aktarılması anlamsal açıdan bir hata veya kusur oluşturmamasına rağmen hedef dilin selikasıyla çok fazla örtüşmemektedir. Çünkü Türkçede hitap veya seslenme çoğunlukla direkt bir şekilde yapılır. Buna göre cümlenin *Arkadaşım bu doğru mu?* şeklinde çevrilmesi yeterli gelmektedir.

Yukarıda da verilen *سندس عينها والسم واحد* cümlesi *عين* tekid lafzı değerlendirilmeksizin *Sündüs ve zehir birdir* şeklinde çevrilebilir.

وَاللَّهُ أَنْبَأَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا âyetinde³⁵ geçen نَبَاتًا kelimesi mefûl-ü mutlak konumundadır ve fiili tekid eder. Kelimenin dilbilgisel konumunu bilmemek yanlış anlamaya sebebiyet verebilir. Nitekim âyete bazı meâllerde “Allah sizi yerden bir bitki olarak bitirdi” şeklinde hatalı meâl verilmiştir. Âyetin anlamı “Allah sizi mutlak olarak/kesinlikle yerden yarattı” şeklinde olmalıdır.³⁶

2.5.4. Yabancı Üslup Kullanımı

Başka dil veya kültürlerden transfer edilen ve Klasik Arapçada olmayan bazı ifade üslupları Arapçanın sözdizimini dahi etkileyecek düzeyde olabilir. Aşağıdaki cümlede *لم* ve *لن* nefy (olumsuzluk) edatları tek bir fiilin başına gelmiştir.

أنا أريد أن يضحك الأستاذ عقاد، وأزعم أنه لم ولن يفهم من مقدمته شيئاً.

*Üstat el-Akkâd'ın gülmesini istiyorum. İddia ediyorum ki kendi önsözünden bir şey anlamamış ve anlamayacak da.*³⁷

2.6. Bölgesel Kullanım:

Belli bir Arap ülkesinde kelimenin yaygın anlamından ziyade alt anlamının kullanılıyor olması. Mesela *مصلحة* kelimesi *menfaat, yarar, kâr* gibi sözlük

³⁵ Nuh, 71/17.

³⁶ Karlı, “Arapçadan Türkçeye Tercüme Hataları”, 76.

³⁷ Suçin, *Öteki Dilde Var Olmak*, 172.

anlamları ilk olarak akla gelen bir kelimedir. Ancak bu kelime Mısır Arapçasında *daire*, *kurum*, *iş* manasında da kullanılmaktadır. Mesela *قال إنَّ الأمور في المصلحة سلطة* cümlesinde *المصلحة* kelimesi *kurum/daire* anlamında olup cümlenin manası *Kurumda işlerin karışık olduğunu söyledi* şeklindedir.

“Arap dilinde kelimelerin tarihsel değişimlerini gösteren sözlükler yok denecek kadar azdır. Aynı şekilde kullanımı önceleyen ve kelimelerin bir Arap bölgesinden diğerine anlamsal farklılığını gösteren sözlüklere de pek rastlanmamaktadır.”³⁸ Hiç şüphesiz bu tarz sözlüklerin hazırlanması çevirmenin işini kolaylaştıracaktır.

2.7. Kelime Tekrarı:

Eşanlamlı veya yakın anlamlı kelimelerin atıf harfleri kullanılarak peş peşe zikredilmesi Arapçada yaygın bir üsluptur. Oldukça zengin bir söz varlığına sahip olan Arap dilinin mensupları da kelime düzeyindeki bu geniş imkânları hem yazı dilinde hem de sözlü iletişimde kullanmaktadırlar.

Türkçenin aksine Arapçada eşanlamlı veya yakın anlamlı kelimeler peş peşe kullanılmaktadır. Bu durum Türkçede anlatım bozukluğu olarak görülmektedir. Arapçada eş ve yakın anlamlı kelimelerin kullanılması dilin üslup özelliklerinden olmakla beraber bu özellik çeviri zorlukları veya sorunlarına yol açmaktadır.

Mesela *وكان منظرها يدهش ويذهله* cümlesinde *يدهش* ve *يذهل* fiilleri yakın anlamlı kelimelerdir. Cümlenin *Görünüşü onu şaşırtıyor ve hayrete düşürüyordu* şeklinde çevrilmesi üslup olarak doğru olmaz. Fakat anlamları birbirine yakın olan mezkûr fiiller *Görünüşü onu hayrete düşürüyor ve ürkütüyordu* şeklinde ayrı fiiller olarak tercüme edilebilir.

2.8. Eşdizimsel Zorluk:

Eşdizim (*التضام*/collocation) *bir kelimenin başka bir kelimeyle anlamsal bir bağ içerisinde düzenli veya sık kullanımı, birliktelik* şeklinde tarif edilebilir.³⁹ Bu tanıma göre gerek yabancı dil öğrenenlerin gerekse de çeviri yapan kişilerin eşdizim özelliğine sahip ifade veya kalıpları bilmeleri gerekmektedir. Eşdizimlilik özelliğine sahip bir kelimenin farklı kullanımlarına aşına olunması anlamın doğru aktarılmasına önemli ölçüde katkı sunmaktadır.⁴⁰

³⁸ Hasan Hanefi, “Mine'l-Luga ile'l-Fikr”, *el-Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye bi Dimeşk*, 71/1 (1416), 65.

³⁹ Kâmile İmer v.dğr., *Dilbilim Sözlüğü*, (İstanbul: Boğaziçi Üniv. Yayınevi, 2011), 60.

⁴⁰ Durmuş, *Çeviri Sanatının Esasları*, 105.

Örneğin;

ناقش الاجتماع الخطة التي اقترحها الرئيس cümlesinde ناقش الاجتماع eşdizimi harfî manada *toplantı tartıştı/münakaşa etti* anlamına gelmektedir. Cümle, *Başkanın önerdiği planı toplantı tartıştı* şeklinde Türkçeye aktarıldığında uygun bir eşdizimle karşılanamadığı ortaya çıkmaktadır. Çünkü Türkçede *toplantı bir şeyi tartışamaz*, bunun yerine *toplantıda tartışılır veya konuşulur* demek icap etmektedir. Eşdizimsel uyumsuzluk olmaması için cümlenin *Başkanın önerdiği plan toplantıda tartışıldı* şeklinde çevrilmesi gerekmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada, Arapçadan Türkçeye çeviri yapılırken karşılaşılabilecek zorluklar ele alınarak sınıflandırılmıştır. Uygun eşdeğerlik bulma, çeviriyi ifade edebilme sorunlarının yanı sıra bazı dilbilgisel zorluklar da ortaya konmuştur. Sessiz harflerden oluşan Arap alfabesi okuma zorluğu oluşturmaktadır. Hareke kullanımının yaygınlaşması, Arapça i'râb kurallarına hâkimiyet ve bol metin deneyimi bu zorluğun aşılmasına yardımcı olacaktır. Çeviride her ne kadar bazı zorlukların var olduğu hususu yukarıda anlatılıp sınıflandırılmışsa da çoğu zaman kaynak dil biçimsel olarak aynıyla hedef dile aktarabilmektedir.

Araştırmada zikredilen çeviri zorlukları genellikle kaynak dil ve hedef dil arasındaki farklılıklardan ortaya çıkmaktadır. Her bir dilin kendine özgü yapısı vardır. Farklı dil ailelerine mensup Arapça ve Türkçe arasında çeviri yapılırken bu dilleri konuşanlar arasında kültürel farklılıkların olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Hedef dil okuru açısından kaynak metindeki kültürel öğelerin anlaşılması kolay değildir. Bu nedenle kültür temelli farklılıkların metnin akışını bozmadan hedef dile anlaşılır bir şekilde aktarılması gerekmektedir.

Arap Dilinin çok anlamlı ve devasa söz varlığı hem çok anlamlılık olgusunun hem de klasik ve modern sözlüklerin kullanımının dikkate alınmasını gerektirmektedir. Bu dikkat, ifadelerin açık, yalın ve akıcı bir şekilde çevrilmesini sağlayacaktır.

Sonuç itibarıyla dillerin kendine has yapısından, çevirmenden ve toplumsal ve kültürel bağlam farklılıklarından dolayı çeviride kayıplar sorunu yaşanabilir. Çeviride pek çok farklı sebepten kaynaklanan zorluklarla her zaman karşı karşıya kalmak mümkündür. Çeviri vazifesini üstlenen kişi öncelikle dillerin hususiyetlerine etraflıca vakıf olduktan sonra bu değişik kültürleri de birbirlerine yaklaştırmak suretiyle çeviri sürecinde oluşacak kayıpları ve zorlukları minimuma indireyebilir.

KAYNAKÇA

- Aydın, Feriduddin. *Tercüme Bilimine Giriş ve Tercüme Teknikleri*. İstanbul: Maruf Yayınları, 2016.
- BİYOĞRAFİ, Biyografi Net. "Sait Aykut'la Arapça ve Çeviri Üzerine". (Erişim 15 Ekim 2019).
<http://www.biyografi.net/kisiyrinti.asp?kisiid=4113>.
- Bulut, Ahmet. *Arap Dili Araştırmaları I*. Bursa: Alfa Yayınları, 2000.
- Bulut, Ali. *Çeviri Teknikleri ve Başlıca Arapça Kalıplar*. İstanbul: İfav Yayınları, 2014.
- el-Câbirî, Muhammed 'Âbid. *Binyetu'l-Akli'l-Arabî*. Beyrut: Merkezü Dirâsâtî'l-Vahdetî'l-'Arabiyye, 2009.
- Cary, Edmond. *Çeviri Nasıl Yapılmalı*. Trc. Mete Çamdereli, İstanbul: İnsan Yayınları, 1996.
- Demirezen, Mehmet. "Çeviride Kayıplar Sorunu". *Çeviribilim ve Uygulamaları Dergisi* 1 (1991): 115-128.
- Durmuş, İsmail. *Çeviri Sanatının Esasları*. İstanbul: Akdem Yayınları, 2018.
- Fazlıoğlu, Şükran. "Arap Harfleriyle Yazım Zorluğu İddiası ve Bunlara Verilen Cevaplar". *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5/17 (Bahar 2005): 51-66.
- Göktürk, Akşit. *Çeviri: Dillerin Dili*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 1994.
- el-Galâyînî, Mustafa. *Câmi'u'd-Durûsi'l-'Arabiyye*. Beyrut: Mektebetü'l-'Asriyye, 1414/1993, I-III.
- Hanefî, Hasan. "Mine'l-Luga ile'l-Fikr". *el-Mecma'u'l-Lugati'l-'Arabiyye bi Dimeşk*, 71/1 (1416): 64-78.
- İmer, Kâmile – Kocaman, Ahmet – Özsoy, A. Sumru. *Dilbilim Sözlüğü*. İstanbul: Boğaziçi Üniv. Yayınevi, 2011.
- İşler, Emrullah – Yıldız, Musa. *Arapça Çeviri Kılavuzu*. İstanbul: Elif Yayınları, 2017.
- Karslı, İlyas. "Arapçadan Türkçeye Tercüme Hataları". *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*, 5/19 (Güz 2005): 69-90.
- Kaya, Sergül Vural. "Yazınsal Metinler Çevirisinde Eşdeğerlik Arayışı". *Bahkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15/27 (Haziran 2012): 391-402.
- Mustafa, İbrahim-Zeyyât, Ahmed Hasan-Abdulkadir, Hamid-Neccâr, Muhammed Ali. *el-Mu'cemu'l-Vasît*. 4. Baskı, Kahire: Mektebetü's-Şurûki'd-Devliyye, 1425/2004.
- Nalcioglu, Ahmet Uğur. "Edebi Eserlerde Çeviri Sorunları". *Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 0/55 (Aralık 2015): 1-9.
- Savory, Theodore. *Tercüme Sanatı*. Trc. Hamit Dereli, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 1994.
- Suçin, Mehmet Hakkı. *Öteki Dilde Var Olmak*. İstanbul: Multilingual Yayınları, 2007.
- Tanrikulu, Lokman. "Çeviri Eylemi ve Karşılaşılan Zorluklar". *Turkish Studies*, 11/15 (2016): 513-524.
- Uzun, Taceddin. *Tercüme Sanatı ve Arapça'dan Türkçe'ye Nasıl Tercüme Yapılır?*. Konya: Uysal Kitabevi, 1995.
- el-Vânî, Mehmed Efendi. *Vankulu Lügati*. İstanbul: Daru'l-Tıbaatî'l-Ma'mura, 1169/1755.
- Yakub, Emîl Bedî'. *Fıkhu'l-Lugati'l-'Arabiyye ve Hasâisuhâ*. Beyrut: Dâru'l-İlmi'l-Melâyîn, 1982.